

ОДЕСЬКА ДЕРЖАВНА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ

КОЗАЧЕНКО ОЛЕКСАНДР ВАСИЛЬОВИЧ

УДК 343.3/7

**ПОНЯТТЯ ПРЕДМЕТУ НАРКОТИЗМУ
І ЙОГО КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ
ЗНАЧЕННЯ**

Спеціальність 12.00.08 — кримінальне право
та кримінологія; кримінально-виконавче право

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Одеса – 2000

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі кримінального права
Одеської державної юридичної академії Міністерства освіти України.

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент
МІРОШНИЧЕНКО Наталя Анатоліївна,
Одеська державна юридична академія,
доцент кафедри кримінального права

Офіційні опоненти:
доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України
ГЛУШКОВ Валерій Олександрович, Міжвідомчий науково-
дослідницький центр при Координаційному комітеті по боротьбі з
корупцією та організованою злочинністю при Президенті України,
начальник відділу, м. Київ

доктор юридичних наук **МУЗИКА Анатолій Ананійович,** Інститут
держави і права імені В.М. Корсецького НАН України, старший науковий
співробітник відділу кримінально-правових і кримінологічних досліджень,
м. Київ

Провідна установа:
Університет внутрішніх справ МВС України, м. Харків

Захист відбудеться “___” _____ 2000 р. о ___ годині на
засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.086.01 Одеської державної
юридичної академії за адресою: 65009, м. Одеса, вул. Піонерська, 2

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Одеської державної
юридичної академії (м. Одеса, вул. Піонерська, 2)

Автореферат розісланий “___” _____ 2000 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Чанишева Г.І.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Негативна криміногенна ситуація, яка склалася в Україні, характеризується не тільки значними розмірами розповсюдженості наркоманії, але й підвищенням рівня негативного впливу на особисте здоров'я людини, а також на життєздатність суспільства в цілому. Тому перед науковими та практичними співробітниками поставлене завдання виявлення та дослідження факторів, які є перешкодою розвитку соціальних зв'язків і сприяють негативним змінам соціальних відносин, а інколи викликають їх припинення. Серед таких факторів особливе місце займають наркоманія і токсикоманія, глобальний характер яких викликає занепокоєння не тільки окремих держав, але й всього світового співтовариства.

Так, в Україні у 1998 році на обліку в наркологічних диспансерах перебувало 64 тис. чоловік. У порівнянні із 1992 роком (34 400 чоловік) цей показник зріс у 1,9 рази. Серед тих, хто перебуває на обліку, близько 90% наркоманів і токсикоманів не досягли 25-літнього віку, а кожний 4-й – жінка. Проведеними опитуваннями молодих людей віком від 15 до 17 років було встановлено, що 20% опитаних вже вживали наркотичні засоби, психотропні речовини або препарати, здатні викликати одурманювання. Серед зареєстрованих наркоманів 85% вживають наркотичні засоби внутрішніми ін'єкціями, що значно підвищує ризик зараження СНІДом. Шістьдесят дев'ять відсотків від усіх зареєстрованих віч-інфікованих становлять наркомани.

На підставі розповсюдженості наркоманії здійснюється значна кількість злочинів. Так, за даними МВС України у 1998 році було скоєно близько 42 тис. злочинів, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, що становить 1/10 частину від усіх зареєстрованих злочинів по лінії карного розшуку. У 1998 році особами у стані наркотичного сп'яніння скоєно близько 300 грабежів, майже 100 розбійних нападів. За скоєння злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, засуджено близько 21 тис. чоловік.

Найбільшу розповсюдженість наркоманія здобула у східних районах України (Дніпропетровська та Донецька області) і в районі

Чорноморського басейну (Одеська, Херсонська та Миколаївська області), що спричинило погіршення криміногенної ситуації в означених регіонах.

Так, на обліку у Миколаївському наркологічному диспансері у 1998 році перебувало 3963 особи, що становить розповсюдженість наркоманії 630 осіб на 10 тис. населення. У порівнянні з 1992 роком захворюваність зросла більше, ніж у 3 рази. У 1998 році у Миколаївській області особами, які зловживають наркотичними засобами, скоєно 506 злочинів по лінії карного розшуку, у стані наркотичного сп'яніння – 96 злочинів. Притягнуто до відповідальності 700 осіб за скоєння 1061 злочину, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів.

Для посилення боротьби з наркоманією виникає потреба прийняття різних законів. В системі цих законів особливе місце займають норми кримінального закону, які разом з кримінологічними і медичними заходами боротьби мають стратегічне значення. Виключно важливе значення у кримінально-правових нормах приділяється точному встановленню предмета злочинного посягання, що, з одного боку, дозволяє правильно кваліфікувати діяння, а з іншого – попередити незаконне притягнення особи до кримінальної відповідальності.

У зв'язку із важливістю норм Кримінального кодексу України їх теоретичному осмисленню приділяється велика увага. Аналізу незаконного обігу наркотичних засобів присвятили свої роботи Л.М. Анісімов, С.П. Гарницький, В.О. Глушков, С.П. Дідківська, Н.А. Карпович, О.В. Колесник, Н.Ш. Курманов, Н.А. Мірошниченко, А.А. Музика, В.М. Смітєнко, М.С. Хруппа та ін.

Однак, необхідно підкреслити, що значна частина праць вищезазначених та інших авторів присвячена окремим видам злочинів, пов'язаних із наркотичними засобами.

В теперішній час мають місце спроби комплексного дослідження проблем незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів із залученням знань з різноманітних галузей: медицини, кримінології, правової статистики, інформатики та ін. Однак, дані дослідження знаходяться лише в початковому стані. Комплексне дослідження незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів можливе лише на підставі

загальних висновків про видові ознаки цих засобів і речовин, вивчення тенденцій, які склалися у світовій практиці боротьби з незаконним обігом наркотиків, психотропів і прекурсорів. Особлива актуальність при вирішенні цього завдання викликана активним обговорюванням проекту нового Кримінального кодексу України, в якому повинні знайти втілення успіхи правової думки у цій галузі.

Розробка даної проблеми представляє собою лише один напрямок комплексного міжнародного дослідження, основною метою якого є прийняття дійсно вагомих заходів різноманітного характеру для обмеження незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів із подальшим оздоровленням суспільства.

Крім того, з метою підвищення дієвості заходів боротьби з наркоманією і токсикоманією в Україні необхідно враховувати досвід боротьби з наркоманією і токсикоманією, який набутий державами світового співтовариства у XX столітті.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертаційного дослідження затверджена Вченою Радою Одеської державної юридичної академії і є складовою частиною загальної науково-дослідної програми кафедри кримінального права Одеської державної юридичної академії “Основні проблеми боротьби зі злочинністю (у тому числі з наркоманією)”.

Мета і завдання дослідження. Концептуальною метою дисертації є теоретична розробка і обґрунтування необхідності наукової класифікації предметів, які можуть бути об'єктом незаконного обігу: наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів. Відповідно до мети визначені наступні головні завдання дослідження:

- проаналізувати етапи і теперішній стан міжнародної і внутрішньодержавної правової боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів;
- теоретично обґрунтувати необхідність введення в чинне законодавство поряд із поняттям “наркоманія” поняття “токсикоманія”;
- систематизувати розробки класифікацій наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів;
- узагальнити і класифікувати предмет злочинних посягань, використовуючи комплексний метод;
- розробити практичні рекомендації правоохоронним органам з визначення сукупного розміру вилучених наркотичних

- засобів, психотропних речовин і прекурсорів;
- сформулювати та обґрунтувати пропозиції відносно вдосконалення чинного законодавства.

Наукова новизна одержаних результатів. Методологічною основою дисертаційної роботи є загальні закони наукового пізнання, фундаментальні положення теорії держави та права, кримінального права, кримінології та інших юридичних дисциплін, а також основні положення спеціальних наук: медицини, інформатики та ін. Методологічний підхід до предмету пізнання ґрунтується на положеннях Конституції України, на аналізі діяльності правоохоронних органів і дослідженні соціальних процесів, які виникають в результаті розповсюдження наркоманії і токсикоманії. Методологія пізнання ґрунтується на загальних та спеціальних методах пізнання: метод історизму, порівняльний, загально- та конкретно-соціальний методи, метод системно-функціонального аналізу.

Методологічною основою проведеного дисертаційного дослідження стали фундаментальні праці вчених С.С. Алексєєва, Л.В. Багрій-Шахматова, О.А. Габіані, О.В. Сурілова, В.Я. Тація та інших вчених, які теоретично осмислили різні аспекти обраної теми.

Висновки дисертаційного дослідження ґрунтуються на аналізі вибіркової практики судів півдня України за 1992–1998 роки, на опублікованій практиці вищих судових органів України, чинному законодавстві, практиці попереднього розслідування у Миколаївській області, документації МВС України, узагальнених даних власних досліджень, а також на матеріалах періодичної преси.

Емпіричною основою дослідження також стали проведені самим автором соціологічні дослідження, анкетування.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є комплексним науковим дослідженням, присвяченим загальним проблемам предмета злочинних посягань – наркотичних засобів, психотропних речовин, прекурсорів і сильнодіючих препаратів, які здатні викликати одурманювання.

У результаті проведеного дослідження на захист виносяться наступні положення:

1. На відміну від існуючих поглядів, обґрунтовується висновок про те, що наркотичні засоби і психотропні речовини характеризуються єдністю чотирьох ознак: а) фізичної, в якій

відображається матеріальна природа, хімічна структура, агрегатний стан, взаємодія з розчинниками т.ін.; б) юридичної, яка виражається в закріпленні переліку наркотичних засобів і психотропних речовин у нормативно-правових актах; в) соціальної – вона відображається в порушенні стійких соціальних зв'язків осіб, які вживають наркотичні засоби або психотропні речовини, що тягне виникнення негативних наслідків для всього суспільства в цілому; г) медичної, яка виражається у специфічному впливі препаратів, що вживаються, на центральну нервову систему людини з виникненням симптомів тяжкого захворювання (толерантність, абстиненція і та інші).

2. У зв'язку з специфічним впливом на організм людини ряду лікарських препаратів і предметів побутової хімії існує необхідність доповнення чинного законодавства поняттям “токсикоманія”, яке охоплює виникнення хворобливої пристрасті, що формується в результаті вживання психотропних і токсичних речовин, сильнодіючих лікарських препаратів.

3. Підвищити рівень боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів і психотропних речовин можливо виділенням у специфічний предмет кримінально-правового захисту аналогів означених засобів і речовин, які можуть бути виготовлені у нелегальних лабораторіях, що знаходяться як на території України, так і за її межами.

4. Класифікація засобів і речовин, які можуть бути предметами наркотичного обігу і які здатні у разі зловживання ними викликати виникнення наркоманії і токсикоманії, проводиться за комплексним методом на:

а) наркотичні засоби, вживання яких викликає наркоманію:

- опіати-алкалоїди, які можуть бути вилучені з маку, і сама рослина маку за виключенням зерен;
- препарати, які виготовляються з коноплі і містять тетрагідроканабінол;
- кокаїн-алкалоїд, який вилучається з рослини коки і сама рослина;

б) психотропні речовини, вживання яких викликає токсикоманію:

- речовини гіпнотичного і седативного характеру;
- антидепресанти і психостимулятори;
- речовини галюциногенного типу;

в) прекурсори – речовини, які використовуються та застосовуються в процесі виготовлення наркотичних засобів

і психотропних речовин;

- г) аналоги наркотичних засобів і психотропних речовин – речовини, які подібні за молекулярною структурою і впливом на організм людини з наркотичними засобами і психотропними речовинами, але не віднесені до них;
- д) одурманюючі речовини – лікарські препарати, вживання яких у дозах, що значно перевищують терапевтичні, здібні викликати одурманювання, а також токсичні речовини промислового та побутового призначення.

5. Аналіз чинного кримінального законодавства вказує на необхідність доповнення та зміни низки норм, які передбачають кримінальну відповідальність за злочини, що направлені проти народного здоров'я, з метою їх вдосконалення.

6. Дослідження практичної діяльності правоохоронних органів посиляє на необхідність вдосконалення діючих підзаконних нормативно-правових актів, які регламентують діяльність правоохоронних органів, яка спрямована на боротьбу з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів.

7. Для забезпечення якості у діяльності органів попереднього розслідування і суду розроблена комп'ютерна програма, яка здатна попередити можливі помилки при кваліфікації злочинів, які залежать від встановлення кількості вилучених засобів і речовин.

Практичне значення одержаних результатів. Теоретичне значення дисертаційного дослідження полягає в розробці та концептуальному обґрунтуванні класифікації засобів і речовин, які здатні викликати наркоманію і токсикоманію (наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги), а також тих, які можуть бути використані для виготовлення таких засобів і речовин (прекурсори).

Практичне значення дисертації полягає в тому, що теоретичні висновки, які витікають з проведених досліджень та узагальнень, можуть бути використані в правотворчій діяльності державних органів взагалі та при підготовці нового Кримінального Кодексу України зокрема. Сформульовані висновки відповідно до запиту направлені до комісії Верховної Ради України.

Крім того, практичне значення дослідження полягає в тому, що отримані результати можуть бути використані судовими та правоохоронними органами в якості рекомендації з порушення, розслідування, розгляду і вирішення кримінальних справ за

злочинами, які спрямовані проти здоров'я населення.

На підставі проведеного дослідження розроблена “Програма визначення сукупного розміру декількох наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів”, яка перевірена експертизою на професійну придатність і впроваджена в діяльність Слідчого Управління Міністерства внутрішніх Справ України в Миколаївській області і судової колегії з кримінальних справ Миколаївського обласного суду.

Практичне значення дисертації також полягає в можливому використуванні матеріалів дослідження для вирішення теоретичних і практичних кримінально-правових проблем, а також є фундаментом для подальших досліджень складів злочинів, предметом яких виступають наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги, прекурсори та сильнодіючі речовини.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і сформульовані висновки дисертаційного дослідження були оприлюднені на щорічних наукових конференціях Одеської державної юридичної академії. Дисертант виступав з науковим докладом по темі “Право на здоров'я в світлі Загальної Декларації прав людини” на науковій конференції “Права людини: реальність і перспективи” (Миколаїв, 1998 р.). Дисертація була обговорена на кафедрі кримінального права Одеської державної юридичної академії.

Публікації. Основні теоретичні положення і висновки дисертації знайшли відображення у шістьох наукових статтях, загальним обсягом 28 сторінок та в одному навчальному посібнику.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатку. Перший розділ містить три підрозділи, другий розділ містить два підрозділи, у третьому розділі є чотири підрозділи. Загальний обсяг праці 199 сторінок, список використаних джерел – 13 сторінок (140 найменувань), 16 сторінок додатку.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі розкривається зміст і стан наукової розробки проблеми, її значимість, обґрунтовується практична і теоретична актуальність

теми, розкривається зв'язок обраного напрямку дослідження з планами кафедри кримінального права Одеської державної юридичної академії, викладаються основні результати проведеного дослідження, які виносяться на захист, обґрунтовується наукове і практичне значення дисертації.

У першому розділі “Характеристика національного та міжнародного антинаркотичного законодавства”, що складається з трьох підрозділів, надається характеристика чинного антинаркотичного законодавства.

У підрозділі 1.1. – “Поняття наркотизму” – викладаються основні теоретичні погляди на поняття наркоманії і токсикоманії, висловлюються різні поняття наркотизму, аналізуються ознаки наркоманії і токсикоманії, розкриваються негативні наслідки незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і інших речовин, які здатні у разі зловживання ними викликати хворобливий стан з ознаками психічної і фізичної залежності.

Поняття наркоманії сформульовано в ст.1 Закону України “Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, прекурсорів і зловживання ними”, згідно з якою – це хворобливий психічний стан, який викликаний хронічною інтоксикацією в разі зловживання наркотичними засобами, які віднесені щодо таких Конвенціями ООН або Комітетом з контролю за наркотиками при Міністерстві охорони здоров'я і які характеризуються можливістю викликати психічну або фізичну залежність від них. Приведене поняття наркоманії не охоплює громадську небезпеку наркоманії, як соціального явища, оскільки наркоманія не тільки небезпечне захворювання, яке викликане хронічною інтоксикацією наркотиками, але й діями особи з засобами, для яких встановлено спеціальний міжнародний та внутрішньодержавний режим обігу.

В понятті наркоманії необхідно підкреслити означений правовий аспект, який вказує на те, що незаконні дії з речовинами, які вилучені з громадського обігу (наркотиками, психотропами і т.ін.) тягнуть кримінальну або адміністративну відповідальність.

Проведене дослідження вказує на те, що соціальну небезпеку має не тільки зловживання наркотичними засобами, але й іншими речовинами, які не охоплюються поняттям “наркотичні засоби”. Тому, вважаємо за необхідне доповнити законодавство України

поняттям “токсикоманія – хворобливий психічний стан, який викликаний хронічною інтоксикацією у разі зловживання психотропними, ароматичними летючими речовинами, що викликають стійкі психічні і фізичні зміни у особи, яка зловживає ними”. Введення у обіг терміну “токсикоманія” дозволяє розмежувати предмети можливого незаконного вживання засобів і речовин, які здатні викликати хворобливий стан, з подальшим вирішенням питання про віднесення до наркотичних засобів і встановленням державного контролю за їх обігом.

Розвиток теоретичного осмислення термінів, що використовуються, привів до необхідності введення такої категорії, яка могла б об'єднувати в собі ознаки наркоманії, токсикоманії, незаконних дій з наркотиками і таке інше. Автори вважали, що “наркоманія” в юридичному значенні, не відповідає вкладеному змісту (О.А. Габіані, А. Реджепов).

Вважаємо, що у зв'язку зі значною розповсюдженістю засобів і речовин, які здатні викликати у разі їх немедичного вживання синдрому наркоманії і токсикоманії, із масштабністю протиправних дій, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, прекурсорів та інших засобів і речовин, особливу небезпеку серед яких представляє наркобізнес і наркомафія, необхідно охопити вищезазначені явища терміном “наркотизм”, використання поняття “наркотизм”, як таке що підкреслює протиправний характер окремих дій, предметом яких виступають наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги та прекурсори, дає можливість розмежовувати означені дії з хворобливим станом, який охоплюється поняттям “наркоманія”.

У підрозділі 1.2. – “Міжнародне законодавство по боротьбі з наркоманією” – розглядаються історичні аспекти становлення і розвитку міжнародно-правових норм, спрямованих на здолаття наркоманії.

Увага до міжнародно-правових норм пов'язана з декількома факторами:

- по-перше: проблема розповсюдженості наркоманії має глобальний характер, оскільки вона не може бути вирішена однією державою;
- по-друге: Україною проголошено пріоритет норм міжнародного права над внутрішньодержавним.

У зв'язку з великим значенням норм міжнародного права особливу увагу надано діючим Конвенції про наркотичні засоби 1961 р., Конвенції про психотропні речовини 1971 р. і Конвенції ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин 1988 р.

У підрозділі 1.3. – “Внутрішньодержавне законодавство, яке спрямоване на боротьбу з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин або прекурсорів” – дається характеристика історичних етапів становлення українського антинаркотичного законодавства.

Вважаємо, що нормативні встановлення радянського періоду України носили підзаконний характер і не вдовольняли потреб суспільного розвитку, що привело до занепаду боротьби з наркоманією. Лише з прийняттям пакету законів, а саме Закону України “Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів і зловживанню ними”, Закону України “Про внесення змін до Закону України “Про обіг в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів”, а також внесення змін і доповнень у Кримінальний Кодекс і Кодекс про адміністративні правопорушення, чинне законодавство почало відповідати потребам міжнародних антинаркотичних актів.

У другому розділі “Предмет злочинів (наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори) як елемент об'єкту злочину” дається загальна характеристика предмета злочинних посягань, спрямованих проти народного здоров'я.

У підрозділі 2.1. – “Співвідношення предмета з об'єктом злочинних посягань” – розглядається питання структури об'єкта злочину і місце предмета в даному елементі складу злочину.

Підкреслюється, що під предметом суспільних відносин, які виступають об'єктом злочинів, необхідно розуміти речі матеріального світу, а також предмети, які представляють соціальну цінність і у зв'язку з якими суб'єкти вступають в суспільні відносини. Таким чином, предметами злочинних посягань завжди виступають предмети матеріального світу, тоді як предмет суспільних відносин, який є елементом об'єкту злочину, може виражатися в соціальних цінностях нематеріального характеру. Тобто, якщо на предмет злочинів нема безпосередньої вказівки у

самому законі, то предмет не може виступати елементом складу злочину, тоді як предмет соціальних відносин, який виступає елементом об'єкта злочинних посягань, присутній в усіх соціальних відносинах, що знаходяться під кримінально-правовою охороною.

Предмет злочинів необхідно розглядати в єдності із об'єктом, оскільки предмет виступає складовою частиною останнього. Аналізуючи різноманітні точки зору вчених на об'єкт злочину, приєднуємося до поглядів, що об'єктом злочинів виступають соціальні відносини, які знаходяться під кримінально-правовою охороною і які мають такі елементи структури як суб'єкти, предмети, а також зміст, який виражається у взаємних правах та обов'язках. Таким чином, загальним об'єктом злочинів є соціальні відносини, які представляють найбільшу цінність для держави і суспільства, а тому охороняються кримінально-правовими нормами.

Підтримується точка зору, що під родовим об'єктом розуміють коло однорідних за своєю сутністю соціальних відносин, які охороняються комплексом кримінально-правових норм. Тобто, злочини, предметом яких виступають наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори, розташовані у главі 10 Кримінального Кодексу України і родовим об'єктом виступає народне здоров'я, під яким розуміють можливість кожного члена суспільства і окремих соціальних організмів мати максимальний рівень життєдіяльності. Висловлюється думка, що термін "народне здоров'я" є не досить вдалим, оскільки народ України – це громадяни України усіх національностей, а тому, з юридичної точки зору, іноземець чи особа без громадянства не є суб'єктами суспільних відносин, які охороняються Кримінальним законом.

Тому родовим об'єктом злочинів, предметом яких виступають наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори, признати здоров'я населення, що чітко відокремлює коло суб'єктів суспільних відносин. Крім того, підставою для виділення родового об'єкту визначити предмет, який пов'язаний з наркотичними засобами, психотропними речовинами, одурманюючими засобами і прекурсорами, і на підставі цього ст. ст. 70-1, 208-2 КК України віднести до злочинів, спрямованих проти здоров'я населення.

У підрозділі 2.2 – "Загальна характеристика предмета злочинних посягань (наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори)" – приводяться медичні, соціальні та правові аспекти прояву

означених засобів та речовин. Підкреслюється, що необхідною ознакою наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів виступає фізична характеристика, яка виражається у хімічній структурі, агрегатному стані, можливістю взаємодії з іншими речовинами.

У розділі третьому “Класифікація предметів злочинних посягань” розглянуті види наркотичних засобів і психотропних речовин з точки зору їх дії на організм людини, соціальної небезпеки і фізичних ознак.

У підрозділі 3.1. – “Класифікація наркотичних засобів” – наводяться критерії віднесення того чи іншого засобу до наркотиків. Підкреслюється, що засіб повинен у разі його вживання надавати специфічну дію на центральну нервову систему (ейфорія, стимуляція, галюцинація), яка виявляється у виникненні психічної чи фізичної залежності, його вживання має (або може мати) тяжкі соціальні наслідки; державні органи, оцінивши негативні наслідки, можуть визнати речовину наркотичною.

Виділяються три види наркотичних засобів залежно від джерела їх виготовлення: опіати; препарати, які виготовляються з коноплі; кокаїн.

До групи опіатів відносяться анальгетики, які включають велику групу препаратів природних алкалоїдів опію або їх напівсинтетичні сполуки, та штучні анальгетики – похідні динілпиперидіна та діденілметана. Відомі наркотичні засоби, які виготовляються з маку: опій, макова солома, концентрат настою макової соломи, морфін, кодеїн, героїн та інші, які спроможні бути предметами незаконного обігу, а значить – і злочинів.

До наркотичних засобів типу канабісу належать ті, що виготовлені з найбільше насичених тетрагідроканабінолом частин рослин коноплі (маріхуана, гашиш, гашишна олія і т.ін.). Серед осіб, які зловживають наркотичними засобами, існує думка, що наркотики даного виду відносяться до “м’яких” (не здатних викликати тяжкі наслідки). Проведеним дослідженням було встановлено, що більше 50% осіб, які знаходяться на лікуванні від наркоманії, почали вживати наркотики саме з коноплі і в подальшому перейшли до вживання більш “тяжких” наркотиків.

Третю групу наркотичних засобів складає кокаїн, який отримується з листя рослини коки. Відкриття алкалоїду кокаїну

відіграло позитивну роль в медицині. Але близькість терапевтичної і ейфоричної дози кокаїну призвела до виникнення кокаїнової наркоманії, тому кокаїн з медичною метою не використовується.

Проведена класифікація наркотичних засобів допомагає віднести деякі з них до найбільш небезпечних наркотичних засобів, дії з якими є кваліфікуючою ознакою цілої низки злочинів.

У підрозділі 3.2. – “Класифікація психотропних речовин” – на підставі висловлених точок зору проведено розподіл психотропних речовин з фармакологічного критерію з урахуванням фізичних ознак психотропів.

До першої групи можливе віднесення речовин гіпнотичного й седативного характеру, до яких належать похідні барбітурової кислоти (барбаміл, нембутал та інші), а також речовини пипередінового ряду (ноксерон).

До другої групи психотропних речовин віднесені амфетаміни та інші стимулятори нервової системи.

До групи галюциногенів віднесені мескалін, псилоцибін та діетиламід лізергінової кислоти (ЛСД).

Приведена класифікація дозволяє чітко визначити ознаки віднесення препаратів до психотропних речовин.

Робиться висновок, що чинне кримінальне законодавство має суттєву прогалину, оскільки ст.229-16 КК України встановлює відповідальність за незаконне публічне вживання наркотичних засобів, а саме дії з психотропними речовинами законодавством не заборонені. Тому необхідно доповнити предмет злочину, викладеного ст.229-16 КК України вказівкою на психотропні речовини.

Сьогодні диктує необхідність створення нових лікарських препаратів. У процесі пошуку виготовляються препарати, які подібні за молекулярною структурою і впливом до наркотичних засобів і психотропних речовин, однак не включені до списків останніх. Є необхідність аналогії наркотичних засобів і психотропних речовин виділити в окремий предмет злочинних посягань, що створює законодавчу базу для їх вилучення з незаконного обігу.

У підрозділі 3.3. – “Прекуртори та одурманюючі речовини” – аналізуються властивості речовин, за допомогою яких можуть виготовлятися наркотики і прекуртори, а також ті, які самі виступають предметом вживання і здатні викликати токсикоманію.

Підкреслюється, що в чинному законодавстві поняття “прекурсор” об’єднує в собі дві групи речовин:

- речовини, які можуть служити базовим матеріалом для виготовлення наркотичних засобів і психотропних речовин (ізоафрол, 3,4-метілендіоксифеніл, 2-пропанол, ергометрін та інші);
- речовини, які використовуються для виготовлення наркотиків і психотропів (етиловий ефір, ацетон, ангідрид оцтової кислоти та інші).

У ст.229-11 КК України “Організація та утримання притулку для вживання одурманюючих засобів” встановлюється відповідальність за дії з таким предметом, як одурманюючі засоби. Даний предмет можливо поділити на дві групи засобів:

- сильнодіючі медичні препарати і речовини, до яких належать ті медикаменти, вживання яких дозоване встановленою терапевтичною дозою;
- летючі токсичні речовини – предмети побутового призначення, вживання яких викликає виникнення ознак токсикоманії.

Виникає потреба для обґрунтованого порушення кримінальних справ і правильної кваліфікації злочинів за ст.229-11 КК України до Таблиці IV Переліку засобів і речовин, які знаходяться під державним контролем, включити сильнодіючі медичні препарати, а також скласти Перелік токсичних речовин, що можуть вживатися з метою одурманювання, які у сукупності складають предмет означеного злочину.

У підрозділі 3.4. – “Кількісні і якісні характеристики наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів” – розглядається проблема впливу якісних характеристик та їх кількісних меж на кваліфікацію злочинів, спрямованих проти здоров’я населення.

Особлива увага звертається на те, що деякі статті Кримінального Кодексу України встановлюють таку кваліфікуючу ознаку злочинів, як дії з особливо небезпечними наркотичними засобами і психотропними речовинами. Дане положення потребує доповнення ст.76 Кримінально-процесуального Кодексу України положенням, яке зобов’язує призначення хімічної експертизи по даній категорії кримінальних справ, оскільки для точного визначення виду наркотичного засобу чи психотропної речовини потрібні спеціальні наукові знання.

Таблиці розмірів наркотичних засобів і психотропних речовин потребують доповнення значним розміром, оскільки в теперішньому вигляді значний розмір (який є ознакою основного складу злочину) не встановлюється, а визначається межами максимально невеликого і мінімально крупного розмірів наркотиків і психотропів.

Таблицю розмірів прекурсорів необхідно доповнити “значним розміром” з визначенням мінімальної границі кількості прекурсору того чи іншого виду, оскільки дії з невеликим розміром прекурсорів не є злочинними (ч.2 ст.7 КК України).

Значне розповсюдження полінаркоманії призвело до того, що подекуди вилучається декілька наркотичних засобів і психотропних речовин, віднесених до різних кваліфікаційних груп. Тому виникають труднощі зі встановленням сукупного розміру декількох наркотиків і психотропів.

Для вирішення проблеми кваліфікації злочинів на підставі кількості вилучених наркотиків, психотропів чи прекурсорів розроблено комп’ютерну програму визначення сукупного розміру декількох наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, яка використовується в діяльності органів попереднього розслідування та суду.

У висновках сформульовані основні результати проведеного дослідження – введення поняття “наркотизм”; обґрунтована необхідність виділення кримінально-правових норм, предметом яких виступають наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори, в окрему главу Кримінального Кодексу України; введення поняття аналогу наркотичного засобу чи психотропної речовини і віднесення його до предмету злочинів; класифікація предмета злочинних посягань на наркотичні засоби (опіати; препарати, виготовлені з коноплі; кокаїн), психотропні речовини (речовини гіпнотичного і седативного характеру, антидепресанти і психостимулятори, галюциногени), їх аналоги, прекурсори, одурманюючі речовини; введення поняття “токсикоманія” та інші, – найбільш значні з яких викладено у тексті автореферату, а також рекомендації щодо вдосконалення чинного кримінального законодавства України.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Еще раз о классификации наркотических средств и психотропных веществ // Актуальні проблеми держави і права: Зб. наук. праць. – Одесса, 1997. – Вип.4. – С. 270-275.
2. Определение совокупного размера наркотических средств, психотропных веществ и прекурсоров // Актуальні проблеми держави та права: Зб. наук. праць. – Одесса, 1997. – Вип.5. – С. 229-233.
3. Наркотики на півдні України // Історія півдня України від найдавніших часів до сучасності: проблеми національного, політичного, соціального, економічного, технічного, правового, релігійного та культурного розвитку: Зб. наук. праць. – Миколаїв, 1999. – С. 134-137.
4. Вплив кількісних і якісних характеристик наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів на кваліфікацію деяких злочинів, спрямованих проти народного здоров'я // Вісник Одеського інституту внутрішніх справ. – 1999. – № 2. – С. 113-116.
5. Козаченко А.В., Мирошніченко Н.А. Предмет наркотизма (учебное пособие). – Николаев-Одесса, 1999. – С. 58.
6. Фізичні ознаки предмету наркотизму // Юридический вестник. – 1999. – № 3. – С. 92-94.
7. Право на здоров'я в світлі Загальної Декларації прав людини // Праці обласної конференції "Права людини: реальність і перспективи". – Миколаїв, 1999. – С. 67-73.

АНОТАЦІЇ

Козаченко О.В. Поняття предмету наркотизму і його кримінально-правове значення. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. – Одеська державна юридична академія, Одеса, 2000.

Дисертація присвячена питанням кримінально-правового регулювання обмеження розповсюдженості наркоманії і токсикоманії та здолаття наркотизму як антисоціального явища. Сформульована класифікація і визначені ознаки наркотичних

засобів, психотропних речовин, аналогів наркотичних засобів і психотропних речовин, прекурсорів, одурманюючих речовин як предметів злочинних посягань. Розкриті питання впливу кількісних і якісних характеристик предмета злочину на його кваліфікацію.

Внесені конкретні пропозиції щодо вдосконалення чинного антинаркотичного законодавства України.

Ключові слова: наркотизм, наркоманія, токсикоманія, наркотичні засоби, психотропні речовини, аналоги наркотичних засобів і психотропних речовин, прекурсори, одурманюючі речовини.

Козаченко А.В. Понятие предмета наркотизма и его уголовно-правовое значение. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право. – Одесская государственная юридическая академия, Одесса, 1999.

Диссертация посвящена вопросам уголовно-правового регулирования ограничения распространенности наркомании и токсикомании и преодолению наркотизма как антисоциального явления. Проанализированы основные этапы становления и развития международного и внутригосударственного законодательства, направленного на борьбу с незаконным оборотом наркотических средств, психотропных веществ, их аналогов и прекурсоров, начиная с первых Декретов Советской власти до современного положения антинаркотического законодательства, связанного с реформированием Уголовного Кодекса Украины и принятием Законов Украины “О мерах противодействия незаконному обращению наркотических средств, психотропных веществ и прекурсоров и злоупотреблению ими” (1995 г.) и “О внесении изменений и дополнений в Закон Украины “Об обращении в Украине наркотических средств, психотропных веществ и прекурсоров” (1999 г.).

В работе дана характеристика понятия наркотизма, которое включает в себя комплекс антисоциальных проявлений, таких как наркомания (болезненное психическое пристрастие, вызванное злоупотреблением наркотическими средствами), токсикомания (болезненное психическое пристрастие, вызванное

злоупотреблением психотропными, ароматическими летучими веществами и сильнодействующими лекарственными средствами), полинаркомания (вызванная хронической интоксикацией наркотическими средствами, относящимися к различным классификационным группам), противоправные действия с наркотическими средствами, психотропными веществами и прекурсорами.

Сформулированы основные критерии выделения родового объекта, в качестве которого выступают общественные отношения, предмет которых связан с наркотическими средствами, психотропными веществами, одурманивающими средствами и прекурсорами. Анализ предмета преступлений, направленных против здоровья населения, дает возможность классифицировать предметы преступных посягательств в зависимости от источника получения и особенностей воздействия на центральную нервную систему человека на следующие виды: наркотические средства (опиаты; препараты, изготавливаемые из конопли; кокаин), психотропные вещества (вещества гипнотического и седативного характера, антидепрессанты и психостимуляторы, вещества галлюциногенного плана), прекурсоры, одурманивающие вещества (сильнодействующие лекарственные препараты и ароматические вещества, способные вызывать одурманивание), аналоги наркотических средств и психотропных веществ. Помимо законодательно признанных предметов преступных посягательств выделяются аналоги наркотических средств и психотропных веществ, которые сходны молекулярной структурой и воздействием на организм человека с наркотическими средствами и психотропными веществами, однако, таковыми не являющиеся.

Исследование типологии средств и веществ, которые способны в результате злоупотребления ими вызвать возникновение наркомании и токсикомании, привело к выводу о том, что необходимо выделить преступления, предметами которых они выступают, в отдельную главу Уголовного Кодекса Украины.

Законодательно закрепляется влияние количества и качества изъятых из незаконного оборота наркотических средств, психотропных веществ, прекурсоров на квалификацию, вид и меру наказания за незаконные действия с ними. Предлагается усовершенствование существующих критериев определения

совокупного размера нескольких изъятых наркотических средств, психотропных веществ и прекурсоров, которое будет способствовать улучшению деятельности правоохранительных органов Украины.

Ключевые слова: наркотизм, наркомания, токсикомания, наркотические средства, психотропные вещества, аналоги наркотических средств и психотропных веществ, прекурсоры, одурманивающие вещества.

Kozachenko A.V. Subject matter of narcotizm and its criminal legal importance. – Manuscript.

The dissertation confiring the scientific degree candidate of Law Sciences on speciality 12.00.08 – criminal law and criminology; criminal executive law. – Odessa State Academy of Law, Odessa, 2000.

The dissertation is dedicated to the problems of criminal legal adjustment of drug and toxin addiction prevalence restriction and overcoming of narcotizm as anti-social phenomena. Classification and main indications of drugs, analogues, of drugs and sicotropical substance, precursors, stupefying matters like implement of criminal infringement are determined. Questions of quantitative and qualitative descriptions of criminal matter impact on its qualification are come out. It is made concrete suggestions for improvement of being anti-narcotic legislation in Ukraine.

Key words: narcotizm, drug addiction, drugs, analogues of drugs and sicotropical substance matters, precursors toxin addiction.